

AFDEELING MIDDELBURG Z. L. M..

Hedenmorgen vergaderde de afd. Middelburg van de Z. L. M. in de grote bovenvoorzal van *St. Joris* op de Balans alhier onder voorzitterschap van jhr. P. J. Boogaort.

Deze vergadering was ook voor niet-leden toegankelijk.

Dadelijk wordt overgegaan tot de lezing van den heer C. Zwagerman, zuivelconsulent, alhier over: Het belang van fabriekmatige zuivelbereiding voor Walcheren.

Spreker begint met op te merken, dat reeds sedert 4 jaren de voordelen van fabriekmatige zuivelbereiding op Walcheren werden bepleit. Dat ondanks dat echter de belangstelling daarvoor onder de boeren nog betrekkelijk gering is.

Hij schrijft dit toe aan den aard van de landbouwende bevolking op Walcheren, die vasthoudend is aan het oude en nieuwe denkebeelden uiterst moeilijk en langzaam overneemt. Door dien men voor de ontwatering op Walcheren afhankelijk is van wind en stroom, zit men een gedeelte van het jaar onder water. De oppervlakte land die thans, zo vroeg in de herfst reeds, op Walcheren blank staat, is enorm groot. Dit geeft direct en indirect de landbouwer enorme schade. Overal waar men onder dergelijke omstandigheden verkeerde, ging men tot kunstmatige bemaling over. Het zal daartoe op Walcheren zeker ook nog wel eenmaal komen, maar misschien een 30 jaren later dan elders.

Het klein bedrijf ontwikkeld zich op Walcheren sterk en gaat vooral de tuinbouwrichting in. In plaats van één flinke organisatie, vooral voor de afzet van de producten, ziet men op Walcheren de krachten zich versplinteren.

Overal in het buitenland en ook in ons land verhuisde, vooral van het klein bedrijf, de zuivelbereiding van de boerderij naar de fabriek.

Op Walcheren waar 1000 boeren ongeveer 5300 melkkoeien houden, die jaarlijks voor ruim 1.000.000 melk produceren, vindt men zelfs een ernstig onderzoek van dit vraagstuk overbodig.

De Directeur-Generaal van de Landbouw opende de groots landbouwtentoonstelling, in augustus van dit jaar te Leeuwarden gehouden, met een toespraak, waarin hij wees op de zegenrijke gevolgen van de fabriekmatige zuivelbereiding. De zuivelfabriek bracht in het bedrijf van de veehouder even grote ommekeer als de kunstmest heeft gedaan in het bedrijf van de bouwboer. De fabriek bracht belangrijke wijzigingen in de arbeid van de vrouw, die nu meer gericht kan zijn op het gezin en op de maatschappelijke verheffing van de landbouwende stand. De fabricage der zuivelproducten kan nu rekening houden met de vorderingen der wetenschap. Een gelijkmatig bedrijf over het gehele jaar werd mogelijk, elke liter melk kon tot waarde worden gebracht en door dat alles werd de opbrengst uit de melk verhoogd.

De boer leerde meer dan vroeger het belang van samenwerking erkennen en voelde sterker dan vroeger het nut van goed landbouwonderwijs.

Van de gedachte door de heer van Hoek in zijn rede te Leeuwarden ontwikkeld, wil spr. uitgaan om het belang van fabriekmatige zuivelbereiding voor Walcheren te betogen.

Allereerst zal tengevolge daarvan de hoeveelheid werk op de boerderij belangrijk verminderen. De boerin, in de eerste plaats, wordt daardoor van veel werk ontlast. De vrouw zal dan meer kunnen zijn als echtgenote doordien ze meer met haar man zal kunnen meeleven, meer als huishoudster, doordien ze meer gelegenheid heeft haar huis te maken tot een gezellig verblijf, meer als moeder, doordien ze meer zorgen aan de opvoeding van haar kinderen kan besteden. Dit alles komt de zo noodzakelijke verheffing van de maatschappelijke stand van de boer ten goede. Door meerdere zorg voor de verpleging van het vee, uitbreiding van de varkenshouderij, beter gedreven pluimveehouding enz. kan de vrouw ook mee blijven werken aan de verbetering van de geldelijke uitkomsten van het bedrijf.

Door verwerking in het klein van de melk op Walcheren heeft een reusachtige verspilling van werkkrachten plaats. Dit is bij het heersend gebrek aan werkkrachten een groot bezwaar voor de bloei van het kleinbedrijf dat zich op Walcheren sterk ontwikkelt.

Ten slotte noopt ook het dienstbodenvraagstuk er toe, te zoeken naar vermindering van werk op de boerderij.

In de tweede plaats wil spr. het belang van fabriekmatige zuivelbereiding nog uit een ander oogpunt beschouwen. In de 13 gemeenten van Walcheren, die overwegend een landbouwende bevolking hebben, was er van 1892 tot 1907 een bevolking vermeerdering van 15 %. Hierdoor en door weinig verplaatsing van de plattelandsbevolking, krijgt men een enorme vermeerdering van het klein bedrijf. De volgende cijfers tonen zulks nader aan.

Personen op Walcheren die meer dan 1 H.A. grond in gebruik hadden:
in 1898 = 1196; in 1910 = 1649. Toename ± 38 %.

Personen die 1-10 H.A. land bewerkten:
in 1898 = 673 ; in 1910 = 1060. Toename ± 59 %.

Een werkzame en sobere bevolking, een voldoende vruchtbare bodem, een goed afzetgebied voor een deel der producten in twee steden - Middelburg en Vlissingen - een bijzonder gunstige ligging met het oog op de verzending der producten naar Engeland, België en Duitsland, zijn even zovele gunstige voorwaarden voor de ontwikkeling van het klein bedrijf op Walcheren

Daarvoor zijn echter ook nog nodig: voldoende werkkrachten, behoorlijke vak- en algemene kennis van de bevolking, krachtige organisaties en een betrouwbaar, niet te duur crediet. En al deze, van de mens afhankelijke factoren, zijn op Walcheren in te geringe mate aanwezig om met vertrouwen een goede toekomst voor het klein bedrijf tegemoet te zien.

De ervaring leerde, dat overal waar de fabriekmatige zuivelbereiding haar intrede deed, deze oorzaak was van meer belangstelling van de landbouwers voor het landbouwonderwijs en van samenwerking op allerlei gebied tussen de boeren. Juist datgene waaraan het kleinbedrijf behoefte heeft.

Dan nog versterkt de zuivelfabriek, door de geregelde geldelijke uitkeringen, in niet geringe mate de financiële positie van de kleine landbouwers.

Het feit, dat door fabriekmatige zuivelbereiding de geldelijke uitkomsten van het veehoudersbedrijf op Walcheren belangrijk zullen verbeteren, levert het derde argument.

Op Walcheren worden door ruim 1000 veehouders ongeveer 5300 melkkoeien gehouden. De melk die deze koeien jaarlijks voortbrengen, vertegenwoordigt een waarde van meer dan f 1.000.000. Een hoger of lager prijs van 0.1 cent per K.G. melk, betekent een kapitaal van f 20.000.

De melk wordt op Walcheren hoofdzakelijk op de volgende wijzen tot waarde gebracht. Van de melk van ongeveer 60% der koeien wordt boter gemaakt op de boerderij; van ongeveer 26% der koeien wordt de melk aan fabrieken en melkslijters geleverd; terwijl van ongeveer 14% de melk door de veehouders zelf wordt uitgevent.

Wat de melk bij verwerking op de boerderij tot boter, opbrengt, hangt allereerst af van de boterprijzen.

De gemiddelde prijs per K.G. boter in guldens bedroeg in de laatste jaren resp. voor boerenboter te Middelburg en fabrieksboter aan de mijn te Maastricht en id. te Lonneker totale verkoop en kleinverkoop in:

	Middelburg boerenboter	Middelburg fabrieksboter	Lonneker boerenboter	Lonneker fabrieksboter	
1907	1,165	1,240	1.317	-	
1908	1,154	1,298	1,382	1,437	
1909	1,157	1,302	1,395	1,467	
1910	1,329	1,351	1,385	1,483	
1911	1,353	1,452	1,469	1,554	
1912 *	1,304	1,458	-	-	11 nov. 1911 tot 11 nov. 1912

Er blijkt uit de hieromtrent verzamelde gegevens, dat de boerenboter te Middelburg het afgelopen jaar 15 cent per K.G. minder opbracht dan de fabrieksboter aan de Mijn te Maastricht. Bij vergelijking der prijzen met die welke door melkinrichtingen werden gemaakt, wordt het verschil nog veel groter. De boterbereiders op Walcheren lijden hierdoor jaarlijks een verlies, dat met f 50.000 nog te laag geschat is.

Het tweede voordeel van fabriekmatige zuivelbereiding moet gezocht worden in een hogere boteropbrengst. Gemiddeld blijft op de boerderijen op Walcheren minstens per 100 Liters melk 4½, ons boter in ondermelk en karnemelk achter, terwijl die bij goede zuivelfabrieken niet meer dan 1 ons bedraagt.

Ten derde kan de fabriek de melk nog op andere wijze tot waarde brengen, dan op de Walchereche boeiderijen mogelijk is. Door het bedrijf van melkinrichting uit te oefenen, kan de geldelijke opbrengst belangrijk vermeederen.

Bij verwerking op de boerderijen bedragen de onkosten 70 tot 80 cent per 100 liters melk. Voor dezelfde onkosten kan een zuivelfabriek de melk verwerken en het melkvervoer voor hare kosten doen geschieden.

Het grootste gedeelte van de ondermelk gaat gepasteuriseerd naar de melkleveranciers terug, zodat opkweken van kalveren en houden van varkens mogelijk blijft.

De volgende cijfers geven een vergelijking van de geldelijke opbrengst der melk bij verwerking op de boerderij in Walcheren tegenover fabriekmatige verwerking.

I. Verwerking op de boerderij. (Alle voorwaarden zijn zeer gunstig genomen)

100 L, melk met 3,10 % vet, gevende 3,35 K.G. boter a f 1,35	f. 4,522
87 L. ondermelk met 0,4 % vet a f 1,60 per 100 L	f. 1,392
2 L. karnemelk a f 2 per 100 L.	<u>f. 0,180</u>
Blijft netto per 100 L melk	f. 5,394
Verwerkingskosten per 100 L. melk	<u>f. 0,700</u>
Bruto per 100 L, melk	f. 5,394

II. Coöperatieve melkinrichting en zuivelfabriek Lonneker.

Opgericht 1896. In 1911, 648 leden met 3540 koeien. De leden brengen op eigen kosten de melk aan de fabriek. Ondermelk gerekend tegen 1½ cent per Liter.

	Melk L.	% vet	Ondermelk terug %	Ondermelk in Gld.	Melkgeld / 100 L.	Ondermelk + melkgeld Gld.	Zonder 25 cnt. vervoer
1907	8.572312	3,04	50	0,75	4,802	5,552	5,302
1908	8.686126	3,07	44	0,66	5,197	5,857	5,507
1909	9.148782	3,15	44	0,66	5,196	5,85	5,506
1910	10.817540	3,13	48	0,72	5,137	5,857	5,507
1911	10.587134	3,17	45	0,675	5,652	6,325	6,075

III. Coöperatieve melk inrichting en zuivelfabriek Roermond.;

Opgericht voorjaar 1909. In 1911 376 leden met 959 koeien. De fabriek vervoert de melk op haar kosten. Ondermelk gerekend tegen 1½ cent, karnemelk tegen 2 cent per Liter

	Melk L.	% vet	Ondermelk terug L.	Ondermelk in Gld.	Karnemelk terug L.	Karnemelk in gld.	Melkgeld gld. / 100	Totaal aan waarde Gld.
1909	1.799.709	3,14	75	1,125	5	0,10	4,60	5,825
1910	3.066.117	3,17	74	1,11	6	0,12	4,905	6,135
1911	2.746.767	3,17	67	1,005	5¼	0,115	5,48	6,60

Thans wil spr. de melkverkoop, zoals die op Walcheren plaats heeft van ongeveer 1400 koeien, vergelijken met het fabriekmatig bedrijf zoals hij zich dat voor Walcheren denkt Aan melkverkoop, zooals nu plaats heeft, zijn 4 bezwaren verbonden.

- 1) Doordat men niet zelf vee kan fokken wordt het bedrijf duurder en onzekerder.
- 2) Het melkvervoer moet door de boeren zelf worden bezorgd. Dit leidt tot verspilling van werkkraft en is duur. Het kost gemiddeld 35 a 40 cent per 100 liters melk.
- 3) De niet gepasteuriseerde ondermelk, die nu naar de boerderijen op Walcheren teruggaat, werkt in hoge mate mee tot verspreiding van tuberculose onder rundvee en varkens.
- 4) De melkprijs is geringer dan ze, in verband met tegenwoordige toestanden en zuivel-prijzen zou behoren te zijn.

Volgens berekening ontvingen de melkverkopers op Walcheren voor 1912 gemiddeld f 5,52 per 100 liters melk. Ze moesten daarvoor zelf de melk leveren en melkbussen onderhouden,

waarvoor minstens 0,35 per 100 liters moet worden afgetrokken. Hoogstens blijft dus *f*5,17 per 100 liters melk netto over.

Al deze bezwaren kunnen worden opgeheven door stichting van een moderne zuivelfabriek en melkinrichting op Walcheren. Ook de bevolking zal daar wel bij varen, omdat de melkverzorging dan beter aan hygiënische eisen zal voldoen dan nu het geval is.

De veehouders die van pl.m. 700 koeien nu zelf hun melk uitventen, maken een behoorlijke prijs en zullen daarom niet zo spoedig voor fabriekmatige zuivelbereiding te vinden zijn. Spr. wijst er nog op dat er personen zijn, die blijkbaar hun belangen geschaad vinden door stichting van een grote zuivelfabriek en melkinrichting op Walcheren, en op bedekte wijze daartegen vechten.

Twee jaar geleden is dat geschied door een ongetekende circulaire, met als onderschrift: „*Rijksambtenaar*”. Deze werd onder de boeren op Walcheren verspreid. Samenwerking werd daarin als ongewenst en gevaarlijk voorgesteld.

Thans weer verschijnen er advertenties in de bladen, waarvan zorgvuldig wordt geheim gehouden wie ze er in plaatste. Daarin worden onmogelijke prijzen voor de melk geboden tegen april van het volgende jaar. Spr. is er van overtuigd, dat deze aanbiedingen niet ernstig gemeend zijn en alleen bedoelen samenwerking onder de boeren te voorkomen.

Door enige heren te Vlissingen, die zich geldelijk voor de zaak interesseren, en de commissie uit de boeren die nog steeds bestaat voor oprichting van een zuivelfabriek, wordt gedurende enigen tijd gewerkt aan plannen voor de oprichting van zodanige fabriek te Vlissingen. Het melktervoer daar heen zal iets kostbaarder zijn dan naar Middelburg, maar daar tegenover staan de voordelen van een groter en gunstiger terrein dat te Vlissingen beschikbaar is, gunstiger ligging voor de handel en meer medewerking voor de ontwikkeling voor het bedrijf als melkinrichting.

De fabriek zal worden een zuivelfabriek en melkinrichting. De melk wordt op haar kosten bij de leden afgehaald en de gepasteuriseerde ondermelk teruggebracht.

Het bedrijf zal worden een Naamloze Vennootschap, op zodanige grondslag, dat de boeren daarin de leiding hebben of in de toekomst kunnen krijgen. Statuten zijn reeds ontworpen. Het kapitaal zal *f*45.000,- bedragen, te verdelen in 900 aandelen van *f*50.-. Er zullen zijn vaste en uitlootbare aandelen. Maatregelen zijn genomen dat de uitlootbare aandelen later allen in het bezit kunnen komen van de boerenmelkleveranciers.

Niemand's aansprakelijkheid gaat verder dan het bedrag van zijn aandeel. Iedereen kan aandelen nemen, ook boeren die geen melk kunnen of willen leveren. Spr. raadt vooral de boeren aan om aandelen te nemen, om de zaak, die hun belang bedoelt, te steunen.

De vennootschap zal onderscheiden: vaste melkleveranciers en losse melkleveranciers.

De vaste leveranciers moeten 1, 2 of 3 aandelen nemen en geregeld hun melk aan de fabriek leveren. Wanneer daarvoor werkelijk geldige redenen zijn, kunnen ze van hun verplichtingen worden ontslagen.

Van de losse leveranciers wordt de melk op contract voor een of meer jaren gekocht.

Een losse leverancier kan op verzoek vaste leverancier worden. Ten zijne behoefte worden dan uitlootbare aandelen uitgeloot.

De fabriek wordt bestuurd door een *Raad van Commissarissen* uit 15 personen bestaande en benoemd door de aandeelhouders. Zo mogelijk zal deze voor minstens de helft uit boeren bestaan.

De melk wordt uitbetaald naar vetgehalte en per liter.

De raad van Commissarissen stelt aan het einde van elk jaar vast de melkprijzen voor de verschillende maanden van het volgende jaar. De vaste leveranciers krijgen iets hogere prijs dan de losse.

Van de winst komt maar 45 % aan de aandeelhouders. De rest wordt in het belang van het bedrijf gebruikt.

Zodra $\frac{1}{4}$ van het kapitaal geplaatst is, wordt de fabriek voorlopig opgericht. Direct zal dan een Raad van Commissarissen worden benoemd en de melkprijzen bekend gemaakt voor het eerste jaar dat de fabriek werkt. Deze winter zal overal op Walcheren gelegenheid zijn aandelen in de fabriek te nemen en zich als losse of vaste leveranciers daaraan te binden.

Spr. eindigt met de landbouwers op Walcheren op te wekken deze voor hen zo belangrijke onderneming krachtig te steunen.

Naar aanleiding van de advertenties in de bladen, waarin onmogelijke prijzen voor de melk geboden worden tegen april 1913, werd aan de bezoekers van de vergadering bij het binnengaan van de *St. Joris* een brief afgegeven, waarin werd meegedeeld dat het bureau voor melkleverantie te Rotterdam, secretariaat gevestigd Hoofdsteeg 1, tegen april veel melk wil afnemen van Walchersche boeren en daarvoor een prijs biedt, die geen coöperatie nabij kan komen. De brief was ondertekend, doch deze ondertekening was niet leesbaar.

De rede van de heer Zwagerman werd luid toegejuicht.

Op een vraag van de voorzitter of een der aanwezigen vragen wilde stellen aan de heer Zwagerman vroeg de heer Van Dam het woord.

Deze heer maakte zich bekend als de ondertekenaar van de uitgereikte circulaire.

Alvorens de heer Van Dam echter het woord te verlenen verzocht de heer Zwagerman eerst de landbouwers aan het woord te laten.

De heer Van de Woestijne wees op het belang van de fabriek om te ontkomen aan de moeilijkheden en processen die nu de boeren hebben doordat hun boter beneden het wettelijk gehalte blijft, wat niet altijd kan worden vermeden.

De heer Geschiere betreurt het, dat niet een coöperatieve fabriek tot stand kan komen en vraagt of de N.V. mettertijd niet in een coöperatie zou kunnen worden omgezet, waarop de heer Zwagerman antwoordt, dat dit van de boeren en grondbezitters af zal hangen of deze voldoende uitlootbare aandelen nemen

Op een andere vraag van de heer Geschiere antwoordt de inleider dat al zullen de prijzen in de eerste jaren niet heel hoog zijn, ze toch zullen gaan boven de thans op de boerderij gemaakte. De heer Geschiere raadt nog eens af om zich aan advertenties van onbekende personen te verbinden en dringt ernstig aan op het stichten van een zuivelfabriek uitsluitend door het handen in een slaan van de landbouwers.

De heer S. van Dam Hzn. verkrijgt nu het woord. Spr. heeft zijn naam onder de circulaire geplaatst en is dus niet als een indringer hier binnen geslopen. Spr. is gemachtigde van enige Rotterdamse kapitalisten, die hier een fabriek willen stichten. Spr. is geen filantroop die de huismoeders van werk wil ontlasten, doch vooral koopman en voor een zuivelfabriek zijn niet alleen scheikundigen en vakmensen nodig, doch ook kooplieden.

Wanneer hier een particuliere fabriek wordt gesticht kan dit de landbouwers-niet schaden ook niet als er een coöperatieve fabriek naast zal verrijzen.

Had men van officiële zijde geen kennis gekregen dat hier een coöperatieve fabriek zou worden gesticht dan zouden de plannen van de kapitalisten reeds verder gevorderd zijn. Spr. kan nu niet meer inlichtingen geven, doch een terrein en dergelijke zijn reeds door de combinatie besproken.

De heer Zwagerman wil zich niet als filantroop in deze kwestie zien beschouwd, doch als belangstellend in het kleinbedrijf op Walcheren. Spr. meent dat als particulieren hier een fabriek willen stichten zij moeten komen met positieve plannen, de namen van de kapitalisten moeten bekend zijn, men moet weten met wie men te doen heeft en dat de zaak niet op losse schroeven slaat.

Spr. vraagt of het verdedigbaar is, dat een combinatie, die nog niet vast staat, een prijs kan bieden die hoger is dan wat Van den Bergh en anderen te Rotterdam bieden en bijna nergens hier te lande bereikt wordt.

De heer Van Dam zegt, dat toch de kapitalisten een tijd van voorbereiding nodig hebben en dat het betalen van een hoge prijs in de eersten tijd nodig is om vaste grond in dit gewest te krijgen. Spr. kan wel berekenen dat een prijs van 6½ cent bereikbaar is.

Met iets definitiefs kan spr. echter op, het ogenblik tot zijn spijt nog niet komen. Spr. handhaaft zijn mening, dat de heer Zwagerman hier staat als filantroop.

De heer Zwagerman antwoordt hier te staan als ambtenaar. Zolang spr. nog niet weet dat achter deze beweging serieus kapitaal zit, gelooft hij nog niet aan het tot stand komen.

Mocht de fabriek er echter komen, dan waarschuwt spr de heren dat deze fabriek een soort monopolie zou krijgen en daardoor hen volkomen in de hand zou hebben.

De heer Van Dam zal zo spoedig mogelijk de heer Zwagerman bewijzen, dat de zaak op goede financiële gronden rust.

De heer Leijnse vindt de tijd van 1 dec. tot 1 april om een fabriek te stichten wel wat erg kort.

De heer Zwagerman merkt nog op dat de heer Van Dam toch niet kan ontzenuwen zijn betoog dat in de voorgestelde fabriek de boeren baas zullen zijn in eigen huis en zelf hun zaken kunnen regelen.

De niet-leden verlaten hierop op verzoek van de voorzitter de zaal.

De heer J. Polderdijk deelt als voorzitter van de commissie voor de fabriek, mee, dat binnenkort een vergadering zal worden belegd, waarin gelegenheid zal bestaan tot het nemen van aandelen in de fabriek. Deze vergadering zal per advertentie worden bekend gemaakt.

De vergadering wordt nu voor tien minuten geschorst om de inwendige mens te versterken.

Hierna wordt overgegaan tot de behandeling van de agenda.....